T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

37. KAZI SONUÇLARI TOPLANTISI 2. CİLT

11-15 MAYIS 2015
ERZURUM

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın No: 3474-2
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayın No: 171-2

YAYINA HAZIRLAYAN
Dr. Adil ÖZME

11-15 Mayıs 2015 tarihlerinde gerçekleştirilen
37. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu,
Erzurum Atatürk Üniversitesi'nin katkılarıyla gerçekleştirilmiştir.

Kapak ve Uygulama
Yusuf KOŞAR

ISSN: 1017-7655

Kapak Fotoğrafı: *Serdar AYBEK*
Metropolis, 2014 Yılı Çalışmaları

Not :Kazı raporları, dil ve yazım açısından Dr. Adil Özme tarafından denetlenmiştir.
Yayımlanan yazıların içeriğinden yazarları sorumludur.

İsmail Aygül Ofset Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
Tel: 0312 310 59 95
ANKARA-2016

PATARA 2014 KAZILARI

Hawa İŞKAN*
Şevket AKTAŞ
Süleyman BULUT
Burcu CEYLAN
Erkan DÜNDAR
Orçun ERDOĞAN
Serap ERKOÇ
Hakan KIZILTAŞ
Mustafa KOÇAK
Adrew LEPKE
Semih ORHAN
Christof SCHULER
Feyzullah ŞAHİN
Deniz VARMAZ
Şeniz VARMAZ
Şamil YİRŞEN
Klaus ZİMMERMANN

Patara 2014 çalışmaları 01 Temmuz - 16 Eylül tarihleri arasında Tepecik Akropolis, Bazilika, Liman Hamamı ve Kurşunlutepe Sarnıcı yapılarında gerçekleştirilmiştir. Düzenli olarak yapılan epigrafik araştırmaların yanı sıra başta Tepecik Akropolü'ndeki Bey Sarayı duvarları olmak üzere, alanda pek çok noktada konservasyon ve sağlamlaştırmaya yönelik çalışmalar yapılmış, kazılar sırasında ortaya çıkarılan çok sayıdaki küçük eserin de restorasyon ve konservasyonu gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Patara'da bulunan seramiklerin

* Prof. Dr. Havva İŞKAN, Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü 07058 Kampus, Antalya/TÜRKİYE.

tümünün envanterlenmesine yönelik çizim çalışmalarına devam edilmiştir. Bu süreçte Bakanlık Temsilcisi olarak bize eşlik eden Antalya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nden Ark. Arzu Aktaş'a, sorumlu görev anlayışı için pek çok teşekkür ederiz[1].

1. TEPECİK AKROPOLİSİ

Erkan DÜNDAR

Tepecik Akropolisi, Patara kent merkezinin kuzeyinde ve antik limanın doğu kıyısında konumlanır. Bu coğrafi konum, onun Patara'nın bugün için bilinen en erken iskân alanı olmasındaki ana nedenlerden biridir. Kent tarihinin erken dönemlerini aydınlatmak amacıyla 2003 yılında başlayan ve 2013 yılına kadar belli başlı mimarî döşemler içerisinde gerçekleştirilen kazılardan farklı olarak, 2014 yılında akropolisin üst düzlüğünün tamamen açılmasına yönelik çalışmalara başlanmıştır. Bu doğrultuda tüm akropolis 10x10 m. boyutlarındaki açmalara ayrılmıştır. Uzun soluklu olacağı düşünülen bu kazı çalışmalarına öncelikle akropolisin doğusunda konumlanan sur duvarı içerisinden başlanılmıştır (Resim: 1).

Yapılan kazı çalışmalarında toplamda 550 m^2'lik bir alanda kazılar gerçekleştirilmiştir. Bu kadar kısa süre içerisinde böylesine geniş bir alanda kazı

1 Kültür ve Turizm Bakanımız Ömer Çelik nezdinde tüm Bakanlığımıza, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürü Abdullah Kocapınar ve çalışma arkadaşları ile DÖSİM Müdürlüğüne içten teşekkür ederiz. Akdeniz Üniversitesi Rektörlüğü, kazımıza yine iaşe desteği sağlamış ve Üniversitemizin bir aşçısını kazı evinde görevlendirerek kazıya bir de araba tahsis etmiştir. Başta Rektörümüz Prof. Dr. İsrafil Kurtcephe olmak üzere ilgili idari işleri anlayış ve özveriyle yürüten tüm Rektörlük çalışanlarımıza bu nedenle teşekkürlerimi sunarım. Antalya Vali Yardımcısı Recep Yüksel'e; Kaş Kaymakamı Selâmi Kapankaya'ya; Antalya İl Kültür ve Turizm Müdürü İbrahim Acar ve Müdür Yardımcısı Metin Karataş ile çalışma arkadaşlarına, Antalya Müze Müdürü Mustafa Demirel'e ve çalışma arkadaşlarına; Antalya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürü Melike Gül'e ve çalışma arkadaşlarına; Antalya Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü çalışanlarına; Kaş ve Kınık Jandarma Komutanlarımıza ve özellikle Patara Muhtarı Arif Otlu nezdinde tüm Patara halkına, Muzaffer Otlu ve Kizir Mustafa'ya, Kalkanlılar Derneği Başkanı Bayram Karagül ve eski başkan Ergun Duran'a şükranlarımızı sunarız. 2013 yılındaki ödeneğimizin yaklaşık yarısı tutarında bir ödenekle ve idari ve mali konularda altından neredeyse kalkılamayacak kadar ağır bir sorumluluğun altına girmiş olduğumuz bu kazı döneminde, Patara kazılarında hep var olan ekip ruhunu ve çalışma azmini diri tutan mesai arkadaşlarıma, öğrencilerime ve işçilerimize de, bu yılın çalışmalarını büyük bir özveriyle mümkün kıldıkları için sonsuz teşekkür ediyorum.

yapılmasının nedeni ise, ara ara yüzeyde ve sıklıkla yüzey toprağının hemen altında karşılaşılan ana kayadır (Resim: 2). Ana kayanın yüzeye yakın olması nedeniyle alanda derin kazılar gerçekleştirilememiştir.

Çalışmada sadece belirli yerlerde yapılara ait temel kalıntılarına rastlanmıştır. Bu temel izlerinin en önemlilerinin başında M-16 açmasında, *in-situ* buluntular ile bizlere önemli veriler sunan bir konut gelir. Konut içerisinde ele geçen piramidal tezgâh ağırlıkları, bir *unguentarium*, tüm bir siyah astarlı *echinus* kâse, tüm bir tabak, birer adet güveç ve tencere, güvece ait bir kapak ve pişirme kaplarının bulunduğu alanda üç taştan oluşturulmuş basit bir ocak bu odanın M.Ö. 4. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen bir mutfak olduğunu göstermiştir. Söz konusu konutun alt tabakalarında yapılan derin sondajlarda da önemli buluntu ve veriler elde edilmiştir. Bu sondajlarda ulaşılan ana kaya çukurundaki bir depozitte (Resim: 3), M.Ö. 7. yüzyılın üçüncü çeyreğine tarihlendirilen pişmiş topraktan yapılmış çıplak ana tanrıça (Astarte) heykelciği önemlidir. Ana tanrıça figürininin bulunduğu bu tabakada çok sayıda Red-on-Black tekniğindeki seramikler ile Kıbrıs'a atfedilen farklı tekniklerde (bichrome) ve formlarda seramik parçaları ele geçmiştir. Seramik buluntularının ve figürinin ele geçtiği bu depoziti M.Ö. 7. yüzyıl içlerine tarihlendirmek mümkündür.

Alan genelinde yapılan kazılarda, özellikle üst düzlüğün doğusunu çevreleyen sur duvarına yakın kaya boşluklarında dolgu olarak kırma taşlar ile murex kırıklarının kullanılmış olması ilginçtir. Söz konusu alanda sığ bir çukur içerisinde, dolgu taşlı toprak arasında ön yüzünde kükreyen bir aslan protomunun betimlendiği elektron sikke bulunmuştur. Sardes baskısı olan ve M.Ö. 6. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen bu elektron sikke Likya Bölgesi'nde günümüze kadar yapılan kazı çalışmalarında bulunmuş en erken sikke olma özelliğini de taşımaktadır.

Bu önemli buluntuların yanı sıra, yüzeye çok yakın olan ana kayanın tesviyesi için kullanılan moloz taşların arasında, pişmiş topraktan yapılmış yaklaşık 6 cm. boyutlarında çıplak bir kadın figürini bulunmuştur. Erken Tunç I ya da II'ye (ETÇ I/II) tarihlendirilebilecek bu figürin kentin ve bölgenin en erken buluntuları arasında yerini almıştır.

Akropolisin doğusunu çevreleyen ve olasılıkla M.Ö. 3. yüzyılın ikinci

yarısına ait olan sur duvarının hemen doğusundaki kazılarda, sur duvarına paralel uzanan bir amphora ve onun hemen güneyinde, çatı kiremitlerinden yapılmış bir mezar bulunmuştur. Yapılan çalışmalarda amphoranın da mezar olarak kullanıldığı ve her iki mezarda da birer bebek gömüsünün olduğu tespit edilmiştir (Resim: 4). Bebek mezarı olarak kullanılan amphorayı DR 2-4 (Mısır üretimi) grubu içerisinde değerlendirmek ve M.S. 1-2. yüzyıla tarihlendirmek mümkündür.

Akropolis çalışmalarında sadece kuzeydeki açmalarda (L-18), ana kayaların bu alanlarda derinlerde olmasından dolayı, derin kazılar yapılabilmiştir. L-18 açmasında yapılan çalışmalarda, ortalarında bir koridor bulunan, kuzey-güney doğrultulu iki oda açığa çıkarılmıştır (Resim: 5). Söz konusu alanda, doğudaki odanın zemini üzerinden Ptolemaios II ve Arsinoe'nin büst tasvirlerinin bulunduğu bir negatif baskı-mühür ele geçmiştir.

Kazı çalışmaları, alanda bulunan eserlerin tasnif ve envanterlenmesi, seramiklerin değerlendirilmesi ve alandaki mimarî çizimlerin bitirilmesinin ardından tamamlanmıştır ve sonraki kazı sezonuna hazır olarak bırakılmıştır.

2. *KENT BAZİLİKASI*

Burcu CEYLAN
Şamil YİRŞEN
Orçun ERDOĞAN
Semih ORHAN

2014 sezonunda üç ayrı bölümde (*naos, atrium/narteks*, güney ek mekânlar) gerçekleştirilen kazılar yapının bilinmeyen bölümlerini açığa çıkartırken, daha önce ortaya çıkan bölümlerin yorumlanması açısından da verimli olmuştur (Resim: 6-7). Öte yandan yapının tarihlendirmesi ve kronolojisinin belirlenmesi açısından da yeni buluntulara ulaşılmıştır. Kilise *naos*u içinde kuzey yan *nef* ve batı bölümünde beş açmada çalışılmış; kuzey ve güney yan *nef*lerde zemin döşemesine rastlanmamıştır. Kuzey yan nefte gerçekleştirilen kazıların en dikkate değer buluntusu iki adet mezar yazıtıdır; ancak bunların yüzeyde ele geçmiş olması, verecekleri tarihi bazilika açısından sorunlu kılacaktır.

Sayfa 374 / 648

*Naos*un batısında orta *nef* girişi önünde ortaya çıkan mozaik altı harcı, geçen sene orta nefin doğusunda bulunan mozaik döşemenin devamlılığı hakkında bilgi verse de, bu bölümde toprak arasında ele geçen birkaç *tessera* dışında mozaik döşemenin tamamen yok olduğu anlaşılmıştır.

Bu sezonun önemli bölümü *narteks*in açılmasına ayrılmıştır. *In situ* kaideler, bunların yerleştirildiği *stylobat* ve duvarlar, yapının, İstanbul Aziz Ioannes Studios Kilisesi benzeri açık planlı bir *narteks*inin olduğunu gösterir. Merkezde üç sütunlu bir arkadın yer aldığı *narteks* cephesi iki yanda geniş açıklıklarla atriuma bağlanmaktadır. Burada kemerlerin varlığına ait herhangi bir buluntunun ele geçmemiş olması, arkad sütunlarının arşitravlarla bağlandığına işaret etmektedir.

Narteks orta bölümde zeminin taş döşemesi ortaya çıkmıştır. Döşeme, *narteks* güney bölümünde tamamen yok olmuştur. Bu alanda dolgu toprakla karışık ele geçen çok sayıda zemin tuğlası, bir onarıma işaret etmektedir. *Atrium*un varlığı daha önceki sezonlarda belirlenmiştir. Narteks arkadında kullanılanlara benzer sütun kaidelerinin varlığı bir *peristil*e işaret etmektedir.

Kilisenin terk edilmesinden sonra *narteks* ve *atrium* üzerine yeni yapılar inşa edilmiştir. *Narteks* orta bölüm üzerinde bir mezarlık oluşmuştur. Bu mezarların yapımında *narteks* ya da *atrium* sütunları kullanılmıştır. Mezarların üzerini kapatan dolgu toprak kotunun da üzerinde, *narteks* ve *atrium* kuzeydoğu bölümünde dört mekândan oluşan bir geç dönem yapısı ortaya çıkarılmıştır. Bu geç dönem yapının duvarları, *narteks* batı duvarı ve sütun kaideleri de kullanılarak *arkad stylobat*ı üzerine inşa edilmiştir. Duvar tekniği kilise ve şapelde kullanılan duvar tekniklerinden farklıdır. Bu dört mekânda ele geçen çok sayıda sırlı günlük kullanım seramiği yapının bir konut olduğunu düşündürmektedir (Resim: 8). Bu bağlamda kuzeybatı mekânın köşesinde bir ocak olduğu da önerilebilir.

Kilisenin güney duvarı boyunca devam eden ek mekânlar bu sezonun önemli buluntularını vermiştir. Zemin seviyesi kiliseden alçak olan bu bölümde, bir *peristil* avlu, buna doğu ve batıda açılan iki mekân, bu iki mekânı birbirine bağlayan bir güney koridoru ortaya çıkartılmıştır. Daha batıda kilise *atrium*u ile bağlantılı bir dördüncü mekân da bu gruba aittir. Güney bölüm, *atrium*a, *narteks*e ve güney yan nefe açılan kapılar sayesinde kilise ile doğ-

rudan bağlantılıdır. Duvarların kilise güney duvarına eklenmiş olması, bu bölümün kilise ile eşzamanlı değil daha sonraki bir tarihte yapıldığını düşündürmektedir.

Özgününde daha geniş olan avlunun doğusundaki mekân, doğuya örülen bir duvarla küçültülmüştür. Buradan güneye geçişi sağlayan görkemli bir kapıya ait söve ve lento parçaları, güney bölümün daha geniş bir yapının parçası olduğunu göstermektedir. Zemin seviyesinde ele geçen iki vaftiz teknesi mekânın işlevine işaret etse de, teknelerin *in situ* durumda olmaması, kaidelerinin bulunmaması ve birinin kırık olması, kesin bir ifadede bulunmayı zorlaştırmaktadır.

Avlunun batısındaki mekânda çok sayıda çatı kiremidinden oluşan bir katman altında geç dönem duvarları ele geçmiştir. Daha batıda bu mekânla bağlantılı son mekân içinde ise taş kasnağı ile bir kuyu ve bir zeytinyağı presi ele geçmiştir. Bu iki mekânın ikinci bir kullanım dönemi olduğu anlaşılmaktadır.

*Peristil*li avlu zemininin bir bölümünün taş, bir bölümünün mozaik kaplı olması dikkat çekicidir. Ne yazık ki, zemin suyu seviyesinin yüksek olması mozaik zeminin ortaya çıkartılmasını engellemiştir. Burada bulunan kuyunun hemen yanında yer alan ve yine zemin suyu nedeniyle araştırılması mümkün olmayan haznenin amacı da belirlenememiştir. Ancak haznenin güvenliğini sağlamak için üzerine yerleştirilmiş olduğu düşünülen demir ızgarayı zemine sabitleyen çiviler *in situ* durumda bulunmuştur. *Peristil*e ait sütun ve başlıklar doğuya doğru yıkıldıkları halde ele geçmiştir. Sütunlar kalın sarı renk harçla birleştirilerek örülmüş kemerlerle bağlanmışlardır. Özellikle doğu mekânda olmak üzere ele geçen taş duvar kaplama parçaları ve fresko parçaları bu bölümün zengin bezemesi hakkında fikir vermektedir (Resim: 9). Yine bu mekânda bulunan cam objeler ve kaliteli seramik parçaları, güney bölümün önemini vurgulamaktır.

*Peristil*li avlusu ve zengin malzemesi ile daha önce piskopos konutu olduğu önerilen bu bölümde ortaya çıkan vaftiz tekneleri bu fikir üzerine şüphe düşürmüştür. Anadolu'da bilinen örneklerde vaftizhaneler piskopos konutuna ait mekânlar içinde yer almazlar. Yine de mekânlar grubunun güneye doğru devam ettiğine dair veriler bu konuda kesin bir yargıya varmayı engellemektedir.

Geçen sene olduğu gibi bu sene de tarihlendirmeye yardımcı olacak buluntu az sayıdadır. *Narteks* kolonadına ait bir Korinth sütun başlığı M.S. 5. yüzyılın ikinci yarısından sonraki bir tarihe işaret etmektedir. *Narteks* üzerine inşa edilen mekânlarda ele geçen sırlı seramikler de incelenecektir. Kuzey yan nef, *narteks* ve güney ek mekânlarda ortaya çıkartılan sikkelerden tanımlanabilenler, M.S. 4 - 7. yüzyıllar arasına tarihlendirilmektedir.

3. KURŞUNLUTEPE KAYA SARNICI

Havva İŞKAN
Hakan KIZILTAŞ

Patara Suyolları Projesi kapsamında kazısı gerçekleştirilen Kurşunlutepe Kaya Sarnıcı, kent merkezinin güneyinde yer alan Kurşunlutepe'nin üzerine ana kayanın oyulması ve yer yer duvar örgüsüyle desteklenerek inşa edilmiştir (Resim: 10). Yapı boyutları itibariyle kuzey-güney yönlü olarak 9.35 m. doğu-batı yönlü olarak ise 11.30 m. genişliğinde, yuvarlağa yakın bir plandadır. Ana kayanın eğimli olduğu alanların moloz duvar örgü ile belirli bir seviyeye kadar yükseltildiği görülmektedir. Yapının cephesindeki ve zeminindeki ana kaya oyukları harç ile doldurulmuştur. Zemine yakın yerlerde iyi korunmuş sıva üç katlı bir izolayonun uygulandığını göstermektedir. Zemin güneyden kuzeye ve doğudan batıya doğru eğimli bir şekilde yapılmıştır. Yapının batısında, ana kayanın oyulmasıyla yapılmış 13 basamaklı merdiven bulunur. Ana kayanın uygun olmadığı yerlerde ise moloz taşlarla merdiven kotu dengelenmiştir. Büyük silindirik oygunun orta kısmından yükselen "taşıyıcı ayak», yapı içerisindeki suyun sağlıklı bir biçimde korunmasını ve buharlaşmayı engellemesi amacıyla yapılmış olan bir "çatı sistemi" ne ait olmalıdır.0.45x0.55 m. arasında değişen ölçülerde iyi tıraşlanmış blok taşların ince harçla birleştirilmesiyle 19 sıra blok taştan oluşturulmuş bu taşıyıcı ayak, 1.30x1.30 m. genişliğinde, 9.50 m. yüksekliğindedir (Resim: 11).

Kazı çalışmalarında düzenli bir arkeolojik katmanlaşma ve kontekste rastlanmamıştır. Ele geçen birkaç plastik eser, seramik ve az sayıdaki kiremit parçaları, sarnıca yönelik bütüncül bir resim oluşturmamaktadır. En üst seviyedeki zemin harcı üzerinde alınan birkaç parça seramik buluntusu, M.S. 6-7. yüzyıllara tarihlenmekte ve böylece bir üst zaman sınırı vermektedir.

Zemin harcına nazaran yapının yan cephelerinde ve ana kaya oyuklarındaki harç içerisinde yoğun seramik parçaları ve daha kalın bir kireç harcı kullanıldığı görülmektedir. Derin ana kaya oyukları moloz taşlar ile doldurularak üzerine harç ile sıva yapılmıştır. Sarnıcın duvarlarındaki üst üste yapılmış harç ve sıvalar da kullanım ihtiyacına yönelik olarak bu devamlılığını desteklemektedir. Ana kaya üzerindeki su kireci izlerinin yoğun olarak kuzey kesimde görülebiliyor olması ise, kireç izinin yapının herhangi bir evresinde kullanılan ve çatı sisteminde toplanan yağmur suyunun kuzey bölgeden sarnıç içine akıtılması sonucunda oluştuğunu düşündürmektedir.

Kurşunlutepe Kaya Sarnıcı'nın içerisinde herhangi bir akar bulunmaması suyun dışa aktarımının olmadığını göstermektedir. Üzerinde sadece bir anıt mezar ile küçük bir nekropol alanının bulunduğu Kurşunlutepe'ye neden böyle bir sarnıcın yapıldığı sorusu halen açıktır. Ancak çalışmalarda gözlemlenen farklı dönemlere ait onarım ve sıva tadilatı izlerinden, çok uzun zaman kullanım gördüğü kesindir. Sarnıca yönelik bu soru ve sorunların aydınlanması, belki de ancak ileride yapılacak çalışmalarla mümkün olabilecektir.

4. LİMAN/HURMALIK HAMAMI

Serap ERKOÇ
Mustafa KOÇAK

Kentin kuzeyinde konumlanan, üç ana mekân (*frigidarium, tepidarium, caldarium*) ve doğusundaki basilica thermarum ile kompleks bir yapı olan Liman (Hurmalık) Hamamı'nda 2014 yılı çalışmaları toplam 4 sondajda gerçekleştirilmiştir.

Basilica thermarum'un kuzeybatı köşesinden başlayıp *frigidarium* ve *tepidariuma* doğru devam eden, doğudan batıya sırası ile A-B-C ve D olarak isimlendirilen sondajlar, yapının kuzey cephesi için önemli sonuçları da beraberinde getirmiştir (Resim: 12). Yapıyı batıda, güneyde ve kısmen de kuzeybatıda bir caddenin çevrelediği görülmüştür. 2013 yılındaki çalışmalar da buranın zemininin mozaik olduğunu ortaya koymuştu. Basilica thermarum'un doğu dış cephesini boylu boyunca takip eden bu mozaik zemin, mekânın kuzeyindeki dördüncü odaya kadar uzanmaktadır. Bu noktadan itibaren ise bir caddeye ait döşeme taşları ile birleşmektedir. 2014 yılı çalışmaları ile bu cad-

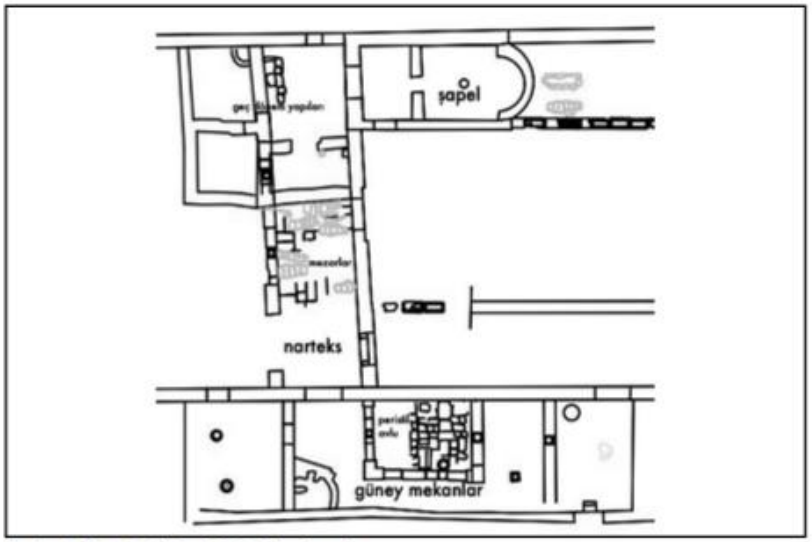

Resim 6: Kent Bazilikası 2014 yılı çalışmaları.

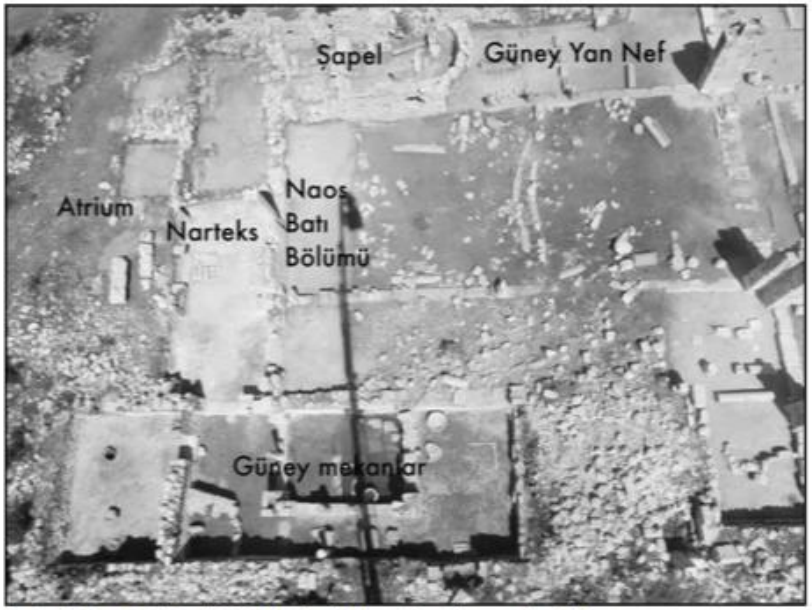

Resim 7: Kent Bazilikası'nda 2014 yılında kazı çalışmaları yapılan alanlar.

Resim 8: Kent Bazilikası. atriumdan ele geçen sırlı seramikler.

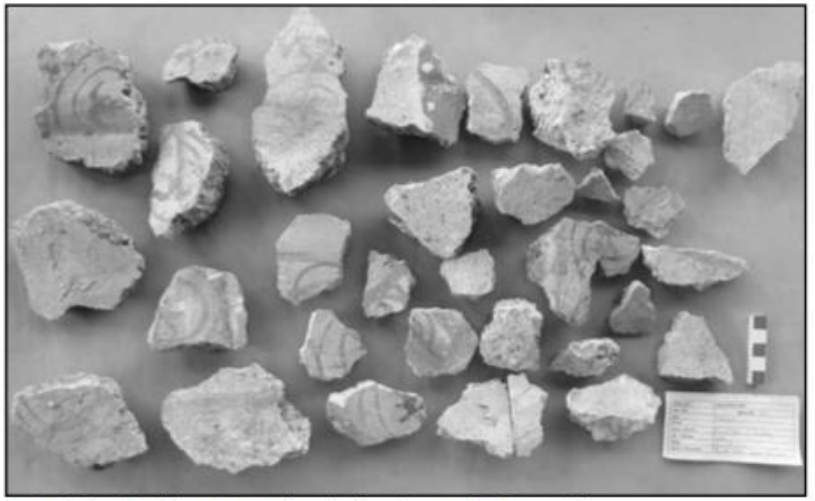
Resim 9: Kent Bazilikası: Güney ek mekândan ele geçen fresko parçaları.